

SO‘FI OLLOYOR “SABOT UL OJIZIN” VA XO‘JANAZAR HUVAYDONING “ROHATI DIL” ASARLARINING MUSHTARAK JIHLARI

Nigora Xalilova

*Ishtixon tumani 36- umumta`lim
maktabi birinchi toifali o`qituvchisi*

Adabiyotni chamanzorga qiyoslash mumkin. Bu bo‘stonda turfa xil gullar o‘sadi va ular turfa xil ifor taratadi.

Adabiyot bo‘stonini o‘zgacha ifor bilan boyitib turgan ijodkorlardan So‘fi Olloyor va Xo‘janazar Huvaydolarni aytishimiz mumkin. So‘fi Olloyorning “Sabot ul ojizin”, Xo‘janazar Huvaydoning “Rohati dil” asarlari ham ana shu bo‘stonning o‘ziga xos na`munasi hisoblanadi. Ayni paytda bu ikki asarning mushtarak jihatlari ham mavjud bo‘lib, bu go‘yoki bog‘dagi gullarning yonma-yon o‘sib, go‘zallik taratayotganiga o‘xshaydi.

“Sabot ul ojizin” va “Rohati dil” asarlarining mavzusi, mazmuni, g‘oyasi va hatto qofiyalanishi bir-biriga o‘xshab ketsada, ijodkorning san`atkorligi har ikkala asarda ham kishini lol qoldiraveradi. Misol uchun “Sabot ul ojizin” asarida shunday bayt bor:

Nechukki tutti to‘fon dashtu tog‘i
Va lekin bo‘lmadi ho‘l Nuh oyog‘i

Bu yerda shoir Nuh alayhissalom davrlarida sodir bo‘lgan to‘fon voqeasini eslatib, talmeh badiiy san`atini hosil qilmoqda. Ya`ni, butun dashtu tog‘ni to‘fon tutdi, lekin Nuhning hatto oyog‘i ham ho‘l bo‘lmadi demoqda shoir.

Shunga o‘xshash tasvirni biz “Rohati dil” da ham kuzatishimiz mumkin:

Duosidin birovning berdi to‘fon,
Qiribdi yer yuzinda qolmadi jon.
Anikim saqladi halloki dovar,
O‘shal suv etakini qilmadi tar.

Ya`ni to‘fon bo‘lganida yer yuzida tirik jon qolmadi, barchasi qirildi. biroq Olloh uni jonini saqlab qoldi, hatto suv uning etagin ham ho‘l qilmadi. Tar so‘zining ma`nosi ho‘l, nam deganidir. Yuqoridagi satrlarda yashirin talmeh san`ati qo‘llangan.

“Sabot ul ojizin” asarining “Qiyomat haqligi bayoni” qismida shunday satrlar bor:

Yig'ilganda yomon-u yaxshi banda,
Qulingni qilmag'il sharmanda anda.

Bu baytda bandaning Ollohga qilgan munojoti o'z aksini topgan. Qiyomat kunida barcha insonlar qayta tiriladilar va bir joyga jam bo'ladilar, ana shu yomon-u yaxshi banda yig'ilgan kunda men –qulingni sharmanda qilmagil, demoqchi bo'ladi shoir.

Endi buni Xo'janazar Huvaydo qanday tasvirlaganini ko'rib o'tamiz:

Ayirma bizni rohi bandalikdin,
Omon etkil o'shal sharmandalikdin.

Ya`ni bizni bandalik yo'ldan ayirmagin va o'sha(Qiyomat kuni)sharmandalikdan, izza bo'lishdan omon etkil, demoqda shoir.

Olloh kechirimli, Olloh rahmdil. Shuning uchun So'fi Olloyor ham ul Zotning marhamatiga umid bog'laydi:

Agar altofingga boqsam Ilohim,
Umidim ko'p bag'ishlangay gunohim.
Ya`ni shoir o'z gunohlarini bo'yniga olib, Ollohning lutfiga umid bog'laydi.
Xo'janazar Huvaydo "Rohati dil" asarida :

Gunohim vahmidin yo'qdur yuragim,
Va lekin ko'pdurur sendin tilagim.

Bu misralarda qilgan gunohlaridan yuragida qo'rquv bo'lsada, biroq Ollohdan tilagi, umidi ko'p bo'lgan shoir Ollohga munojot qiladi.

Qiyomat kuni gunohkor bandalar o'z gunohlariga yarasha jazolanadilar. So'fi Olloyor ham qiyomat kuni haqida yozar ekan, shunday deydi:

Havo misdek qizir, yer ham temirdek
G'azab qilgan kishi bo'lgay ko'mirdek.

Ya`ni, qiyomat kuni havo ham misdek qiziydi, yer esa temirdek. G'azab qilgan kishining yuzi xuddi ko'mirdek qora bo'ladi. deya yashirin tashbeh san`atini

qo‘llagan. Mana shu satrlarni bitar ekan shoir insonlarni gunoh ish qilishdan tiyilishga chorlaydi. Chunki qiyomat kuni barcha qilgan gunohlariga javob beradi.

“Rohati dil” asarida esa shunday yozilgan:

Alarning tanlari bo‘lgay ko‘murdek
Tanni kuydirib qilg‘ay temurdek

So‘fi Olloyor g‘azab qilgan kishini yuzi ko‘mirdek qorayadi degan bo‘lsa, Xo‘janazar Huvaydo gunohkorlarning tanalari ko‘murdek bo‘ladi, deydi. So‘fi Olloyor qiyomat kuni yer ham temirdek qiziydi, degan bo‘lsa, Huvaydo tanlarni ko‘mirdek kuydirib, temirdek qilib qo‘yadi deb yozadi.

Jannat haqida fikr yuritar ekan har ikkala ijodkorning fikrlari mushtarak ekanligini kuzatishimiz mumkin:

Tirikdir doimo ,andin so‘ng o‘lmas
Alamdin hiznu g‘amdin zarra bo‘lmas

Ya`ni Jannatga kirgan odamlar doimo tirikdir, ularga o‘lim yo‘q, o‘lmaydilar va ularga alamdin ham, g‘amdin ham zarra bo‘lmaydi, deb yozadi So‘fi Olloyor o‘zining “Sabot ul ojizin” asarida.

Huvaydo esa:

Degaylar ey bihisht ahli bilingiz
Tirikdir, o‘lum yo‘q sizga hargiz

Ya`ni aytadilarki, bihisht-jannat ahli doimo tirikdir, ularga o‘lum hargiz yo‘qdur, deb yozadi.

Ular jannat haqidagi fikrlarini davom ettirar ekanlar shunday misralarni bitadilar:

Hamisha aysh ila ishratda banda
Ko‘ngulda kechmog‘on ishratlar onda

So‘fi Olloyor aytmoqchiki, Jannatda banda doimo aysh-ishratda bo‘ladi, hatto ko‘nglidan kechirmagan, o‘ylamagan orzu umidlari, ishratlari ham u yerda ro‘yobga chiqadi.

Хо‘janazar Huvaydo esa:

Munodiy aylagay,ey ahli jannat
O‘lum yo‘q sizga ,emdi ayla ishrat

-deya jannat ahliga o‘lum yo‘qligini yana ta`kidlagan holda ,endi ishrat ayla,rohat-farog‘atda yasha deb yozadi.

Topilmas aningdek gavhari pok
Anga kiydirdi Tangri toji lavlok

Bu baytda Huvaydo payg‘ambarimiz Muhammad s.a.v. ni madh etmoqda.Baytni tahlil qilishdan oldin “lavlok”so‘zining ma`nosini tushunib olishimiz darkor.

Alisher Navoiy asarlari tilining izohli lug‘ati 2-tomi 162-betida “lavlok”so‘ziga “Agar sen bo‘lmaganingda (qisq.lavloka lamo xalaqtul afloka-agar sen bo‘lmaganingda falaklarni yaratmagan bo‘lur edim)deb ta`rif berilgan.

Demak shoir aytmoqchiki,seningdek pok gavhar topilmaydi,Tangri senga lavlok tojini kiydirdi.Ya`ni butun olamni faqat sen uchun yaratdi.

So‘fi Olloyorda ham xuddi shunday tasvir bor:

Emas mavjud aningdek gavhari pok
Dalil uldirki kiydi toji lavlok

Ya`ni bu dunyoda uningdek pok gavhar mavjud emas,bunga dalil uldirki,unga lavlok toji kiydirildi.

So‘fi Olloyorning «Sabot ul ojizin” asarida:

Xalilulloh uchun yondirdilar nor
Qadam qo‘ymay o‘shal o‘t bo‘ldi gulzor

Bu baytda shoir Ibrohim Xalilullohni eslaydi va talmeh san`atini qo‘llaydi.Rabg‘uziyning “Qissayi Rabg‘uziy”asarida Ibrohim va Namrud haqida hikoyat keltiriladi.Unda Namrud Ibrohim alayhissalomni o‘tda yoqishga farmon beradi,biroq Ollohning karomati birla ul zot olovdan omon qoladi.So‘fi Olloyor

aynan ana shu voqeaga ishora qiladi va Ibrohim Xalilulloh uchun olov(nor)yondirdilar lekin qadam qo‘ymay u gulzorga aylandi,demoqda.

Mana shu voqeaga ishorat Huvaydoning “Rohati dil”asarida ham uchraydi:

Qilur so‘zandalik da`vosini nor
Birovga na uchun ul bo‘ldi gulzor

Bunda ham yashirin talmeh san`ati qo‘llangan bo‘lib,Ibrohim alayhissalom voqeasi eslangan.

Xulosa o‘rnida shuni aytish lozimki har ikkala ijodkor lirikasi ikki alohida bino.Biroq ularning mushtarak jihatlari ham mavjud bo‘lib,go‘yo ikki asar bir-birini to‘ldiradi.Asarlardagi tasavvufiy ma`no,so‘fiyona qarash va omonim so‘zlarni san`atkorlik bilan qo‘llaganini kuzatishimiz mumkin.Bu asarlarning bugungi kundagi tarbiyaviy ahamiyati ham beqiyosdir.Chunki gunoh ishlardan tiyiladi,tarixda bo‘lgan voqealardan to‘g‘ri xulosa chiqaradi,nafs qoralanadi.”Sabot ul ojizin”va “Rohati dil” asarlari yoshlarni komil bo‘lishga,gunohlardan tiyilishga chorlaydi.